

MODERN ARAŞTIRMACININ KLASİK HİKÂYEYE BAKIŞI ÜZERİNE DEĞERLENDİRMELER

Yrd. Doç. Dr. Osman ÜNLÜ*

ÖZ: Modern edebiyat dünyasının Türk Edebiyatının Tanzimat öncesi dönemine olan bakışı yüzeyseldir. Bu dönemin edebi ürünlerine ve geleneğine karşı bir tavır takınma söz konusudur. Klasik Türk Edebiyatının gerçekle ilişkisi olmayan, sosyal meselelere ilgisiz, dili yabancı ve taklit ürünü bir edebiyat geleneği olduğu iddia edilmektedir. Bu iddianın desteklenmesi için kullanılan türler ile örnekleri bellidir ve klişeleşmiştir. Bunların arasında Münşeat türünün örnekleri veya Veysî, Nergisî gibi şahsiyetlerin eserleri en sık kullanılanlardır. Bu yazıda, elde çok az örneği bulunan klasik Türk hikâyesinin yanlış bilinen özellikleri hakkında birtakım bilgiler verilmesi amaçlanmıştır. Bilinen yargıların ötesinde bu dönem hikâyeleri çoğunlukla yaşanan günlük hayatı ele alırlar. Dilleri sanıldığı aksine çok karışık değildir ve günlük konuşma diline çok yakındır. Olağanüstü unsurlar çok az yer kaplar. Yaşanan hayatın her çeşit olayları ve tipleri bu hikâyelere girmiştir. Hikâyelerdeki tipler toplumun her kesiminden çok değişik karakterden oluşabilir.

Anahtar Kelimeler: Modern Araştırmacı, Modern Hikâye, Klasik Hikâye

An Evaluation on the Classic Short Story from the Perspective of a Modern Researcher

ABSTRACT: An investigation or a closer look of modern literary world to Turkish Literature before the Tanzimat period is superficial. There is an assumption against the literary work of this period and the literary tradition. It is claimed that the Classical Turkish Literature as a literary tradition is irrelevant to reality, indifferent to social issues, as well as applying artificial language use and being imitative. The evidence or clues used to support this claim with specific examples are certain and are cliché. Among the examples of the type is Münşeat or Veysî and Nergisî's works of figures as most frequently used ones. In this article, it

* Düzce Üni. Fen Ed. Fak. TDE Böl. osmanunlu@duzce.edu.tr

is aimed to provide some information about the characteristics of classical Turkish short story that has very little and incorrect resulting sample. Beyond the cited thoughts, the stories of the period usually go around daily life. However, their languages are known fairly simple in common thought; they are very identical to daily spoken. Exceptional elements are seen rarely. Every sort of daily life events have taken place in the stories. These types may consist of various characters from all sections of society.

Key Words: Modern researcher, modern short story, classic short story.

Türk Edebiyatında Tanzimat dönemi, çoğunlukla “eski”ye ya da “geleneksel”e karşı bir “reddiye” olarak görülmüş ve bu dönemde yazılanlara ve edebî şahsiyetlere hep belli bir gözle bakılmıştır. Ele alınmak istenen kişi veya eser, öncelikle “yeni” mi yoksa “eskinin bir devamı” mı olduğuna dair düşünceler ekseninde incelenmiş ve yorumlanmıştır. Bu dönemde batılılaşma hareketi ile ortaya çıkan en önemli kavramlardan biri olan “yenileşme”nin içi tamamen batılı değerleri öğrenme ve bu değerler çerçevesinde sosyal hayatı düzenleme şeklinde doldurulmuş, bütün çaba ve uğraşlar bu yönde yapılmıştır. Bütün bunlar hayata geçirilirken yapılan işlerin en önemli ve dikkat çekenini ise eskiyi tamamen reddetmektir. Eski olanın “gelenek” veya “geleneksel”, yeni olanın da “modern” veya “modernite” olarak adlandırıldığı ve algılandığı bu düşüncenin başlangıcı Namık Kemal’e kadar götürülebilir: “Namık Kemal’le başlayan ilk saldırıdan itibaren yerleşmeye başlayan ve sonradan gitgide kalıplaşan görüşlerde, bu edebiyatın toplumsal meselelere tamamen ilgisiz, halktan kopuk, dili yabancı, çağın insanî değerlerine uzak, gerçekle ilişkisi mantıksız, düşünce ve duygu bakımından eksik, soyut, İran ve Arap taklidî bir edebiyat olduğu ileri sürülür.”¹

Geleneksel olanı ikinci planda görmeyi temel alan bu anlayışın günümüz üniversite eğitim anlayışında da yer alması dikkat çekicidir. Ülkemizdeki üniversitelerde bulunan Türk Dili ve Edebiyatı bölümlerinde Tanzimat öncesi Türk Edebiyatını inceleyen anabilim dalının “Eski” Türk Edebiyatı ve Tanzimat sonrası Türk Edebiyatının “Yeni” Türk Edebiyatı olarak adlandırılması bu düşüncenin ürünleri olarak düşünülebilir mi?

¹ Konumuzla çok yakın bir ilgisi, hatta iç içe olan “eski-yeni”, “gelenek-modern” tartışmaları ile ilgili olarak Prof. Dr. Tunca Kortantamer’in problemi büyük bilgi birikimi ve titizliğiyle ele alan yazısına göndermede bulunacağız. Tunca Kortantamer: “Türk Edebiyatında “Gelenek ve Modernlik” Tartışmaları Üzerine”, *Eski Türk Edebiyatı-Makaleler*, s. 100-113, ayrıca *Kitaplık*, S. 38, Güz 1999, s.162-174. Makalenin e-kitap formuna ise <http://www.kultur.gov.tr/TR/dosya/1-20270/h/eskiturkedebiyati.pdf> adresinden ulaşılabilir. (son erişim tarihi 09.03.2011)

Modern Türk hikâyesinin Tanzimatla başladığı, hem edebiyatçılar arasında hem de akademisyen çevrelerde sıkça ifade edilen bir olgudur. Buna göre modern Türk hikâyesi, Nabizâde Nâzım ve Ahmed Midhat Efendi'nin verdikleri ilk örneklerle bu dönemde başlar. Ancak ilk ciddi örneklerini Sâmipaşazâde Sezâi ile verir. Modern hikâyeye birlikte vakanın realiteye uygunluğu, olağanüstü ve şaşırtıcı rastlantıların olmayışı, ayrıntılı kişi ve mekân tasvirleri, şahıs tahlillerinin yapılması Türk hikâyesine bu dönemde girer. Bu dönemde yazılan hikâyeler “kesinlikle belirtmek gerekir ki Divân hikâyeciliğinin de, halk hikâyeciliğinin de tamamıyla dışındadır. Ne onların geliştirilmiş bir devamı, ne de modernleştirilmiş şeklidir” (Akyüz 1990: 69). Bununla beraber günümüzde yazılan bazı makalelerde öyle ifadeler vardır ki, bunlarda Tanzimat'tan önceki dönemlerde hikâyenin varlığından bile şüphe edilir. Kenan Akyüz, modern hikâyenin Tanzimat'la birlikte edebiyatımıza girdiğini ifade ederek klasik hikâyenin günümüz hikâyesiyle en ufak bir bağlantısının olmadığını ima eder. Ona göre klasik hikâyemiz daha çok bir masal karakteri taşımaktadır (Akyüz 1990: 68).

Günümüzde birçok akademisyenin –özellikle Yeni Türk Edebiyatı alanında çalışanların- fikir birliğine vardığı konu, zoraki de olsa “klasik hikâye”nin varlığını kabul etmeleri ama bu hikâyenin modern hikâye ile benzerliklerinin çok az olduğu hatta hiç olmadığı konusudur. Bu konuda çeşitli akademisyenlerden örnekler vermek laf kalabalığı yaparak sözü uzatmaktan öteye gitmez. Sadece, bu yazı hazırlandığı sıralar yayınlanan bir makale, bu düşüncede çok fazla bir değişimin olmadığını göstermektedir. O kadar ki, söz konusu yazının özetine “Türk Edebiyatının 19. yüzyıldan itibaren tanıdığı edebî türlerden biri olan hikâye, ...” ifadeleriyle başlanması hem söz konusu yazının hem de yerleşmiş genel kanının bir özeti olarak görülebilir (Daşcıoğlu-Koç 2009: 799).

Konunun diğer tarafından bakıldığında, klasik edebiyatla uğraşan akademisyenlerin neredeyse hemen hepsinin edebiyatın nazım kısmı üzerinde durmaları dikkat çeker. Nazımın “padişah”, nesrin de “halk” olarak görüldüğü klasik zihniyetin devamı olarak modern dönemde yapılan akademik çalışmalar da nazım yönünden ağır basmaktadır. İkinci hatta üçüncü sınıf şairlerin divanlarının neşredildiği günümüzde daha vahim bir durum, zaten az sayıda olan nesir çalışmalarının konularıdır. Bilindiği gibi klasik edebiyatımızda nesir denildiği zaman ilk akla gelen türler şâir tezkireleri, şerhler, tarihler gibi eserlerdir. Yapılan araştırma ve incelemelerin de hemen hepsi bu türden eserler üzerinedir. Örneğin Mine Mengi'nin klasik edebiyat nesrini ele aldığı bir yazısının neredeyse üçte birlik bölümünü şâir tezkireleri oluşturur. Aynı yazıda hikâye türünün örnekleri verilirken çok bilinenlerin isimleri anılmış, bazılarının da çok kısa açıklamalar yapılarak çok dar bir yer ayrılmıştır (Mengi 2007: 43-

76)². Fahir İz'in 650 sayfalık nesir antolojisinde mensur hikâyelerin sadece 40 sayfalık bir yer tutması, günümüzde klasik hikâyeler üzerinde ne kadar az durulduğunun bir başka göstergesidir³.

Klasik hikâye ile ilgili olarak yapılan akademik tezler ve çalışmaların azlığı bir yana, elimizde tam bir hikâyeye envanteri bile mevcut değildir. Bu konuda kayda değer en önemli çalışmalar Agâh Sırrı Levend'in araştırmaları ile Hasan Kavruk'un doktora tezidir. Kavruk, söz konusu çalışmasında ulaşabildiği bütün mensur hikâyeye kitaplarını incelemiş, konularını tespit etmiş ve nüshalarının bir dökümünü yapmıştır. Bir doktora tezinin emeğinden çok daha fazlasının sarf edildiği anlaşılan bu çalışmayı, klasik hikâyeye geleneğimizin günümüz araştırmacılarına sunulması açısından bir kilometre taşı olarak görmek abartılı bir hüküm olmasa gerektir. Diğer yandan mensur hikâyeye metinlerinin neşri açısından da oldukça kısır kalındığını da kabul etmek gerekir. Bu konuyla ilgili olarak üniversitelerde yapılan birkaç doktora tezi ile birkaç hikâyeye yayınından başka bir metin dikkat çekmemektedir.

Buraya kadar ifade edilenlere dayanılarak, bugün klasik hikâyemiz hakkında hâlâ çok az bilginin olduğunu ve bilinen birçok şeyin de tamamen önyargılara dayandığı rahatlıkla söylenilebilir. Çünkü söylenen birçok şey, geçmişte söylenmiş olan bazı ifadelerin ya aynısı ya da kısmen şekil değiştirmiş halleridir. Yeni bir bilgi ortaya konulmadığı sürece eski bilgilerin -yanlış da olsa- geçerliliğini koruduğu herkes tarafından bilinen bir gerçektir. Bundan dolayı kimseyi bazı eksikliklerle itham etmek doğru değildir. Önemli olan, geç de olsa doğru bilgiye ulaşmaktır. Tekrar başa dönülürse, modern anlamda hikâyeye türünün edebiyatımıza Tanzimat dönemiyle girdiğini düşünenlerin sayısı oldukça fazladır. Bunların arasında klasik edebiyat uzmanlarının da bulunması dikkat çekicidir. Bu alanın en önemli isimlerinden biri olan Hasibe Mazioğlu, "*Divan Edebiyatında Hikâyeye*" isimli makalesinde edebiyatımızda modern hikâyenin Tanzimat dönemiyle birlikte başladığını belirtir (Mazioğlu 1992: 19). Aynı yazının son kısmında "sonuç" başlığı altında klasik hikâyenin modern hikâyeye teknikleri açısından eksiklikleri sıralanarak makalenin başlangıcındaki fikirler desteklenmeye çalışılmıştır (Mazioğlu 1992: 33-34).

² Bu yazıda mensur hikâyelerden sadece *Kelile ve Dimne*, *Hamza-nâme*, *Battal-nâme*, *Dâstân-ı Kırk Vezir*, *Dede Korkud Kitabı*, *Veysî ve Nergisî'nin Hamse'leri* verilmiştir.

³ Yazar bu eserin 361-402 sayfaları arasında *Kelile ve Dimne*, *Dâstân-ı Kırk Vezir*, *El-ferec ba'de's-şidde*, *Nevâdir-i Süheylî*, *Nergisî'nin Hamse'si* ve *Muhayyelât-ı Aziz Efendi*'den örnekler vermiştir.

Hikâye edebî türünün edebiyatımıza Tanzimatla beraber girdiğini düşünenlerin en önemli dayanağı, klasik hikâyenin daha çok bir masal karakteri taşımasıdır. Cinler, periler, canavarlar gibi olağanüstü yaratıkların hikâyelerde sık sık kendine yer bulması ve sıra dışı tesadüflerin birbiri ardınca meydana gelmesi, bundan dolayı hikâyelerde işlenen olayların okur üzerindeki inandırıcılık etkisinin azalması klasik hikâyenin modern hikâyeye göre en önemli eksikliği olarak görülmektedir. Teknik olarak olay kurgusunun zayıflığı, tasvirlerin sığ olması veya hiç olmaması, tahlillerin yokluğu ise yapılan diğer eleştirilerdir. Bu dönem hikâyeciliği aynı zamanda sosyal bir temelden de yoksundur. Günlük olaylardan ve sıradan insanlardan uzak kalması, onlarla herhangi bir ilgisinin olmayışı da dikkat çeken ifadelerdir.

Ahmet Hamdi Tanpınar, “şark hikâyesi” olarak isimlendirdiği klasik hikâyemizin gerçekçilikten uzak bir görünüş sergilediğini ve esas karakterinin “harikulâde” olduğunu söyler. Tanpınar’a göre ilk yerli hikâye örneklerine Ahmed Midhat Efendi’nin *Kıssadan Hisse* ve *Letâif-i Rivâyât* adlı eserlerinde rastlanır (Tanpınar 1988: 289). Ona göre harikulâde, şark hikâyesinin realiteyi inkâr eden, hatta reel fikrini dağıtan kolaylık mekanizmasıdır. Bu hârikulâdelik yüzünden şark hikâyesi folklor sınırı içinde kalmıştır (Tanpınar 1988: 26-27). Pertev Naili Boratav, klasik hikâyeyi modern anlamda roman veya hikâyeden ayıran en önemli eksikliğin rasyonalitenin yokluğu olduğunu söyler. Boratav’a göre modern roman ve hikâye rasyonalizme (akılcılığa) dayanır (Tökel 2000: 45-46). Kenan Akyüz ise klasik hikâyenin belli bir sisteminin bulunduğunu, bu sistemin de daha çok masala yakın olduğunu söyler. Hatta neredeyse hacimli ve gelişmiş masal olduğuna hükmeder:

“Vakanın kuruluşunda, çoklukla, masallarda olduğu gibi bir zaman ve mekân karışıklığı ve belirsizliği bulduktan başka, gerçeğe aykırı veya çok aşırı olaylar da yer alır. Kahramanlar ise, hep aynı şahıslardır; hayatla ve çevre ile hiçbir ilgileri yoktur. Bu kahramanların arasına yine masallarda olduğu gibi cinler, periler, cadılar da karışır. Tasvirler -genel olarak- aşırı derecede sübjektif olduğu gibi, bunlara Divan şiirinin bütün klişe benzetmeleri de girer. Manzum hikâyelerdeki mazmun hâkimiyeti, mensur hikâyelerde yerini seci’e terk eder. Gözleme ve gerçekçiliğe yer vermeyen bu hikâye ve romanlarda dil çok ağırdır ve psikolojik tahlillere de rastlanmaz. Bu durumları ile ancak, hacimli ve gelişmiş bir masal olarak kabul edilebilirler” (Akyüz 1990: 68).

Modern hikâyenin Tanzimat dönemiyle başladığı konusunda birleşen araştırmacılar, bu türün ilk yazarı ve eseri üzerinde farklı görüşler ifade ederler. Bu konu üzerinde çeşitli incelemeler yapan araştırmacılara göre Giridli Aziz Efendi’nin *Muhayyelât*’ı (Duymaz 2000: 64), Nâbizâde

Nâzım'ın *Karabibik*'i (Lekesiz 2000: 19-20; İnci 2006: 34), Samipaşazâde Sezâi'nin *Küçük Şeyler*'i (Özgül 2000: 38), Emin Nihad'ın *Müsâmeretnâme*'si (Çağın 2006: 103) modern hikâyenin ilk örnekler arasında sayılırlar. Bu eserlerden özellikle *Muhayyelât*, birçok akademisyen tarafından öne çıkarılmıştır. Bu öne çıkarmaya ilişkin olarak modern hikâyenin ilk öncülerinden biri olduğu, olağanüstü masal unsurları taşımasına rağmen tahkiye tekniğinin sağlamlığı gibi özelliklerinden dolayı modern hikâyenin ilk örneği sayılmıştır. Fakat birçok araştırmacının aksine Tanpınar, *Muhayyelât*'ı o kadar başarılı bulmaz ve çok okunmasının tek sebebi olarak matbaada basılmasını gösterir (Tanpınar 1988: 26). Recep Duymaz da *Muhayyelât*'ı “yeni (gerçekçi) hikâyemizin ne zaman ve nasıl bir ortamda başladığını göstermesi” açısından önemli bir yere koyar (Duymaz 2000: 64). Duymaz'a göre *Muhayyelât*'ın anlatı geleneğimizde yerini doğrulukla saptayabilmek için bir klasik hikâye metnine ihtiyaç vardır. Bu şekilde *Muhayyelât*'ın kıymeti daha iyi anlaşılacaktır. Araştırmacı bu karşılaştırma için hemen hemen aynı yıllarda yazılmış olan bir metne, *Hüsn ü Aşk*'a başvurur. Bu şekilde “yeni” hikâyenin temsilcisi olarak *Muhayyelât*, “eski” edebiyatın temsilcisi olarak da *Hüsn ü Aşk* alınarak bir kıyaslama yoluna gidilmiş ve bu kıyas yoluyla *Hüsn ü Aşk* örneğinde eski hikâyenin bütün özellikleri ve eksiklikleri bir çırpıda ortaya çıkarılmıştır. Buna göre *Hüsn ü Aşk*'ta bütün eski hikâyelerin belli kalıplara sokulmuş özellikleri bulunmaktadır. Hasibe Mazıoğlu'nun yazısında maddeler halinde sıraladığı “Divan Edebiyatı döneminde yazılmış olan hikâyelerimizin çağdaş hikâye tekniği açısından eksiklikleri”ni Recep Duymaz, vaka-şahıs kadrosu- zaman- mekân çerçevesinde *Muhayyelât* ve *Hüsn ü Aşk*'ı örnek metinler olarak seçip ele almıştır.

Klasik hikâye ile modern hikâye arasında bu şekilde bir genellenin yanlışlığı konusunda bir şeyler söylemek gerekmektedir. Bir eserden yola çıkarak bütün bir edebiyat geleneğini bir kalıba sokmak son derece yanlış bir yoldur. Örnek olarak seçilen *Hüsn ü Aşk*, şekil ve dış özellikler bakımından klasik bir mesneviden pek fazla bir farkı olmamasına rağmen teknik ve kurgu bakımından çağının ötesine geçmiş bir eserdir⁴. Ayrıca *Hüsn ü Aşk*'ın tamamen sembolik ve alegorik anlatımı, esere realite açısından yaklaşılmasını da engeller. *Hüsn ü Aşk*'ta anlatılmak istenen şey, gerçek hayattan alınan bir hikâye kurgusu değil tasavvufî bir seyr ü sülûktür. Konu olarak tasavvufî bir yolculuğu anlatan birçok örneğinden *Hüsn ü Aşk*'ı ayıran, onun kurgu ve tekniğidir.

⁴ *Hüsn ü Aşk*'ın bu özelliğiyle ilgili olarak Necmettin Türinay'ın değerli çalışmasına bakılabilir (Türinay 1995:87-122)

Üzerinde anlaşılamayan konulardan birisi de klasik edebiyat ürünlerimizden olan manzum hikâye veya mesnevilerin modern anlatılarla olan ilişkileri veya modern anlatı çözümlenmek tekniklerin klasik anlatılara uygulanabilirliği üzerinedir. Bu konuda bazı bilim insanları her devrin kendi edebî gelenek, düşünce ve anlayışına uygun metotların kullanılması yani klasik dönem eserleri için klasik şerh ve inceleme metotlarının kullanılması gerektiğini, modern metotların yalnızca modern anlatı türleri için kullanılabileceğini savunurken bazıları da tam tersini, modern anlatılarla klasik anlatıların aynı yol takip edilerek değerlendirilebileceğini söylemişlerdir.

Temel anlamda mesnevi nazım şekliyle yazılan anlatılar, günümüzde birçok bilim insanı tarafından kendi geleneği içinde modern anlatıların karşılığı veya örneği olarak görülmektedir. Örneğin Şerif Aktaş,

“Biz burada Hüsn ü Aşk’ın roman olduğunu iddia etmeyeceğiz. Ancak, mesnevilerin belirli bir dönemde toplumumuzda roman ihtiyacını karşılayan edebî nevilere biri olduğunu söylemekten de çekinmeyeceğiz. Çünkü bir metni, arz ettiği yapı ve muhteva özellikleri, varlık sebebi dikkate alınarak gruplandırmak gerekir. Böyle bir tasnifte mesnevilerin romanların yanında yer aldığını görürüz.” (Aktaş 1995: 123)

ifadelerini kullanmaktadır. Aynı şekilde yine *Hüsn ü Aşk* üzerine araştırma yapan Victoria R. Holbrook da Şeyh Galib’in daha uzun yaşamış olsaydı belki de “modern”i icat edebileceğini söyler ve *Hüsn ü Aşk*’ı sonradan ithal edilecek bir nesir türünün atası sayılabileceği ihtimalini belirtir (Holbrook 1998: 206-207). Aynı eser hakkında Necmettin Türinay da şu ifadeleri kullanmaktadır:

“Hüsn ü Aşk, her şeyden önce mesnevi tarzında kaleme alınmış klasik bir hikâye ve romandır. Yani şüirden önce hikâye ve roman!.. daha açık bir ifade ile o, belki bir “şâirin romanı” olarak kabul edilebilir. Elbette güçlü ve özgün şiirler kaleme alan Şeyh Galib, hikâye yazarken eserine, eserinde ortaya koyduğu kişilere, onları tahlil ettiği bölümlere şiiriyet yüklü bir hava da verecek demektir. Nitekim yaptığı da bundan başka bir şey değil! Aradaki fark, Galib’in bu romanını nesirle değil de klasik devirlerin anlatma tarzı olan mesnevi ile kaleme almasıdır. Şimdiye kadar yapılanların özeti, işte bu yanlışlıkta toplanıyor.” (Türinay 1995: 89).

Mehmet Kahraman da Fuzûlî’nin *Leylâ vü Mecnûn*’u üzerine yaptığı incelemede “Türk roman tarihinin 1870’li yıllarda “batılı anlamda” romanların gündeme gelmesi ile başlatılması fikri üzerinde yeniden düşünmenin gerektiğini söylemektedir. Ona göre klasik mesnevilerimiz de

birer roman olarak görülebilir ve roman inceleme metotlarıyla incelenebilir (Kahraman 2000: 295).

Aynı şekilde bir diğer modern edebî tür olarak görülen hikâye ile ilgili benzer düşünceler de bulunmaktadır. Mesnevilerdeki küçük hikâyelerin veya bazı kasidelerin nesib bölümlerindeki hikâyelerin modern kısa hikâye tekniğine yakın olduğu düşüncesinde olanlar da vardır. Nedim'in kaside nesiblerindeki hikâyeler üzerine bir inceleme yapan Tunca Kortantamer, bu parçaların modern anlatıya yakın olduğunu ve Nedim'in bu hikâyeleri manzum değil de mensur ele almış olsaydı onu Türk modern hikâyesinin öncüleri arasında saymanın gerekeceğini ifade eder. (Kortantamer 1993: 397). Yine Kortantamer'in Atâyî'nin *Hamsse*'si üzerine incelemesinde hamseyi oluşturan mesnevilerde bulunan hikâyelerin kurgu, olay örgüsü ve gerilim bakımından sık sık çağdaş bir küçük hikâyenin özelliklerini taşırlar (Kortantamer 1997: 369). Klasik mesnevi kalıbı içinde *giriş* ve *sonuç* kısımları arasında yer alan ve *dâstân* benzeri adla isimlendirilmiş olan bölümler tek başlarına olay kurgusu, mekân, şahıs kadrosu vb yönlerden ele alındığında modern bir roman inceleme metodu ile inceleyebilirliği üzerinde yukarıda da belirtildiği gibi denemeler yapılmıştır. Yine “nefha”, “sohbet”, “ravza”, “makale”, “devha” gibi bölümlerden oluşan ve her bölümün ardından bir kısa hikâyenin anlatıldığı mesnevilerdeki hikâyeler de modern hikâye teknikleriyle pekâlâ incelenebilir, ele alınabilir.

Metin olarak ortaya çıkarılmış bulunan klasik hikâye örneklerinin sayıca çok az olmasına rağmen hikâye türünün tarihsel gelişimi hakkında sınırlı sayıdaki bu metinler yolu aydınlatacak mum ışıkları olarak görülebilir. Bundan yola çıkarak, var olan sınırlı malzemeyle yukarıda bahsedilen klasik hikâyenin çağdaş hikâyeye göre iddia edilen eksikliklerinin ne kadarının gerçekten bir eksiklik olabileceğine dair bir çeşit cevap verilmesi düşünülmektedir.

Olay

Klasik hikâye hakkında yapılan en önemli eleştirilerden biri, olayların muhayyel olması, vakanın olağanüstü rastlantılarla dolu olması ve aşırı bir abartı bulunmasıdır.

Klasik hikâyenin konusunun muhayyel olması, modern hikâyenin tamamen gerçek ve yaşanmış olayları ele aldığı düşüncesini ortaya koyması açısından dayanaktan yoksun bir iddia olmaktan öteye gidemez. Olayın muhayyel olması, gerçekdışılık, olağanüstülük açısından değerlendirilecek olursak elbette klasik hikâyemizde masalsı, olağanüstü unsurlar taşıyan hikâyelerin bulunduğu inkâr edilemez. Fakat gerçeklik veya gerçekçi olma yani yaşanan hayata uygun olup olmaması gibi bir kriterle yapılan bir değerlendirme edebî eserin değerini düşürmez veya yücelt-

mez. Eğer böyle bir hükme ulaşılabilecekse fantastik unsurlarla örülü postmodern hikâyelerin (örneğin Nazlı Eray'ın hikâyeleri) edebî değeri konusunda da aynı yargıya ulaşmamız gerekmektedir. Ayrıca Türk klasik hikâyeye geleneğinde gerçekçi özellikler taşıyan ve vaka özellikleri açısından modern hikâyeye birçok benzerliği görülen sayısız hikâyeye bulunmaktadır. Bu tür hikâyelerde günlük hayatlarını devam ettiren insanların başlarına gelen ve olağanüstü hiçbir özelliği bulunmayan olaylardan bahsedilir ve modern hikâyeci tarafından ele alınabilecek konular da oldukça yaygındır. Bu yönüyle klasik hikâyenin modern olandan pek fazla bir farkı yoktur.

Klasik hikâyeye örnekleri hakkında “olağanüstü rastlantılara yer vermek” gibi genellemeye gitmek imkânsızdır. Sıradan insanların başlarına gelen olaylardaki rastlantıların birçoğu günlük görülebilen rastlantılardandır. Bazı hikâyelerde abartı veya göze batan olağanüstü bir rastlantı bulunabilir. Ama bunlar, bütün bir edebî geleneğe uygulanarak bir genelleme yapılacak yeterlilikte değildir. Cinânî'nin *Bedâiyü'l-âsâr*'ında ve Nev'î-zâde Atâyî'nin *Hamsesini* oluşturan mesnevilerdeki birçok hikâyeye sıradan insanların başlarına gelebilecek türden olaylardan bahsetmektedir.

Şahıs Kadrosu

Bu konuda klasik hikâyeye geleneğine yapılan eleştiriler hikâyelerdeki şahıs kadrosunun dar olması, olaylardaki kahramanların hep üst tabakadan insanlardan oluşması, olağanüstü yaratıklara yer verilmesi olarak özetlenebilir.

Yapılan bu eleştiriler genel olarak *Hüsrev ü Şirin*, *Leyla vü Mecnun*, *Yusuf u Züleyha*, *Süheyl ü Nevbahar* gibi iki kahramanlı mesnevilerde geçerli olsa da onları bütün hikâyeye metinlerine yaymak doğru değildir. Birçok hikâyede toplumun her tabakasından insanların yer aldığı ve önemli roller oynadıkları görülmektedir. Sıradan köylüler, esnaflar, askerler, eşkıyalar, kadılar, valilerden sadrazamlar ve padişahlara kadar toplumun her kesiminden kahramanlar klasik hikâyenin şahıs kadrosu içinde yer alırlar. Ayrıca hikâyelerde ana kahramanlarla beraber ikinci derecedeki kahramanların da olay örgüsünde önemli rolleri vardır. Klasik hikâyedeki her şeyin sistemli bir şekilde işlenmesi burada da görülür. Nev'î-zâde Atâyî'nin *Nefhatü'l-ezhâr* adlı mesnevisindeki bir hikâyeye, klasik hikâyeye geleneğinde şahıs kadrosunun ne kadar geniş olduğuna bir örnek olarak gösterilebilir. Bu hikâyede eşini görmeden evlenen bir adamın annesi, eşi ve cariyesi arasında meydana gelen olaylar konu edilir (Kortantamer 1997: 194-195; Ünlü 2007: 244-247). Bu ana kahramanların yanında ikincil kahramanlar da hikâyede yerlerini alırlar. Bu kahramanlar aynı zamanda gerçek hayattan alınmış şahsiyetlerdir. Bu hikâyenin konusunun Şinâsi'nin *Şâir Evlenmesi* adlı piyesinin konusuyla olan

benzerliği de dikkat çekicidir. Her iki eserde de damat adayları kendilerine gösterilen kızlarla değil de başka kızlarla evlendirilirler.

Zaman

Klasik hikâyelerde zamanla ilgili eleştiriler, onun son derece geniş ve belirsiz bir şekilde kullanılması şeklinde olmaktadır. Hikâyelerdeki olayların akışı esnasında zamanın ölçülmesi veya hissedilmesi açısından çok önemli bir veri bulunmamaktadır, bu hikâyelerde zamanın işleyişi göreceli bir şekilde olmaktadır. Klasik hikâye geleneğine ait örnekleri incelediğimizde bunların birçoğunda zamanın akışı belirgin bir şekilde hissedilir. Gün içindeki güneşin veya ayın durumları (örneğin temcit, kuşluk, akşam, gece) ile namaz vakitleri (sabah namazı, öğle, ikindi, akşam ve yatsı vakitleri) olayların zamanı açısından önemlidir. Ayrıca hikâye kahramanlarının seyahat ederken geçen zaman da gerçeğe uygun olmaktadır. Örneğin Cinânî'nin bir hikâyesinin kahramanları Edirne'den İstanbul'a beş günde gelirler. Bu seyahatte geçen zaman, dönemine göre gayet mantıklı ve gerçekçi bir süredir.

Klasik hikâye örneklerinin birçoğunda sosyal zamanın belirlenmesi mümkündür. Bunların birçoğunda hikâyenin giriş kalıplarında olayın geçtiği dönemle ilgili olarak yaklaşık bir tarih yürütmek mümkün olmaktadır. Bu kalıplarda genellikle bir padişahın ismi verilerek olayın onun saltanatı döneminde geçtiği okuyucuya aktarılır. “*Sultan Selîm-i Sâni zamân-ı saltanatında...*” veya “*Hârunu'r-reşîd serîr-i hilâfetinde...*” gibi ibarelerle okuyucu olayın geçtiği devri zihninde canlandırır. Hikâyelerde devrin sosyal hayatıyla ilgili bilgilerin yanında günlük hayatın akışı ve bazı folklorik malzemelerin verildiği de görülür.

Mekân

Şimdiye kadar söylenenlere göre klasik hikâyelerde bazı genel isimlerin dışında (Çin, Hind, Semerkand, Bağdad vb. mekân muhayyeldir. Mekân çok geniş ve belirsiz bir şekilde kullanılmıştır. Kahramanların mekânda “uzaklık” gibi bir sorunları yoktur. Gitmek istedikleri yere bir şekilde çok kısa bir sürede ulaşabilirler.

Klasik hikâye geleneğinde birçok hikâyede olayın geçtiği ülke, şehir, semt ve mahalle isimleri verilerek gerçek hayatla olan münasebetleri gösterilir. Hikâyelerde cami, saray, çarşı, hamam gibi küçük mekânların isimleri bile zikredilerek âdetâ günümüze nazire yaparcasına klasik hikâyeye geleneğinin gerçek hayatla ne kadar barışık ve onunla iç içe olduğunu gösterir. Bunun yanında bu küçük mekânların odaları, mutfak ve kilerleri, avluları da hikâyelerde kendine yer bulur. Bu yönlerden klasik hikâyeye bakıldığında mekânın tamamen realist çizgiler taşıdığı görülecektir.

Dil ve Üslûp

Klasik hikâyenin dil ve üslûbunun son derece ağır, zincirleme terkiplerden oluşan yapay bir dil olduğu, sanat gösterme kaygısı yüzünden anlaşılabilir bir hale geldiği yönünde tenkitler bulunmaktadır. Bu tenkitlerin bir yönden haklılık payı vardır ve özellikle münşiyâne üslûpları bulunan Veysî ve Nergisî gibi şahsiyetlerin eserlerinde bu türden özellikler ağır basmaktadır. Bu tür eserlerde esas, sanat göstermektir. “Seci”lere dayanan divan nesrinin bütün hünerleri ve özellikleri bu hikâyelerde yer alır. Öyle ki “tetabu-ı izafat” denilen zincirleme tamlamalarla, bileşik isim ve sıfatlardan örülen bu karışık cümleler ve kelime oyunları dolu cümlecikler arasında anlam kaybolur (Levend 1967: 91).

“Dar bir çevrede kalan” (İz 1964: X) bu tür örneklerin yanında çoğu mensur hikâyeye metni “orta nesir” hatta “sade nesir” sınıfına girecek özellikler taşımaktadır. Hikâyelerin ekseriyeti sade bir dille, herkesin anlayabileceği bir tarzda yazılmıştır. Süslü nesirle, ağdalı bir dille yazılmış hikâyeye sayısı pek fazla değildir (Kavruk 1998: 9). Türk nesir (aynı zamanda hikâyeye) ustalarının çoğu, özellikle toplumuna söyleyecek sözü olan yazarlar, eserlerini mutedil bir dille aydınların ve halkın şekilde ele almışlardır (İsen vd. 2002: 118). Buna rağmen birçok akademik incelemede, hatta üniversitelerde ders kitabı olarak okutulan kitaplarda bile bu sınırlı sayıda olan bu eserlerin dil ve üslup sürekli olarak ön planda tutulmakta ve klasik edebiyat ürünlerinin yabancı dillerden alınma kelime ve terkiplerle örülü olduğu iddia edilmektedir. Bu iddialara da dayanak olarak ne hikmetse dönüp dolaşıp aynı eserlerden örnekler verilmektedir.

Şimdiye kadar ifade edilenlerle birlikte Hasibe Mazıoğlu’nun, “*Divan Edebiyatında Hikâyeye*” adlı yazısının son kısmında maddeler halinde sıraladığı klasik hikâyenin özellikleri şu şekilde yeniden düzenlenebilir:

1. Klasik edebiyatın gerek manzum, gerekse mensur hikâyelerindeki dil sorunu kısmen var olmakla birlikte bu sorun onların geniş kitleler tarafından okunmasına mani olmamıştır.

2. Birçok hikâyede mekân en küçük birimine kadar verilir, okuyucu bu mekânın gerçekliği veya olabilirliği konusunda herhangi bir tereddüt yaşamaz. Zaman ise izafi değil, yaşanan ve akıp giden gerçek zamandır.

3. Kahramanların karakterleri, çevreleri ile ilişkileri üzerinde yapılan psikolojik tahliller modern hikâyedeki kadar yoğun olmasa bile eserde hissedilir. Bazen bir kelime bile kahramanların psikolojilerini anlamaya yardımcı olabilir. Kahramanlar ya hep iyi yahut hep kötü kişilerden oluşmaz. Olay içinde özellikle ikincil rollerde bulunan kahramanların rolleri bu yönden değişebilmektedir.

4. Hikâyelerin bazılarında gerçeküstü olaylar ve güçler, cinler, periler, büyücü cadılar gibi masal unsurları bulunur. Ama bu tür hikâyelerin yanında gerçekçi, realist çizgileri ağır basan, orijinal telif hikâyelerin varlığı azımsanmayacak kadar fazladır.

5. Divan Edebiyatı anlayışı ile yapılan tasvirler çoğunlukla soyut tasvirlerdir, hikâyeyi süslemek amacıyla yapılmıştır. Bunun yanında bazı eserlerde mekânın veya kişilerin en ince ayrıntısına kadar detaylandırıldığı ve ele alındığı tasvirleri görmek mümkündür.

6. Hikâyelerde olayın kahramanlarının sosyal hayat içindeki fonksiyonları, oynadıkları rolleri, diğer insanlarla olan münasebetleri metne aktarılır. Kahramanın sadece olayı ilgilendiren özellikleri değil başka özellikleri de hikâyeye yansıtılır.

7. Yaşanan hayatın her çeşit olayları ve tipleri bu hikâyelere girmiştir. Hikâyelerdeki tipler toplumun her kesiminden çok değişik karakterden insanlardan oluşabilir. Dilencilerden padişahlara, askerlerden eşkıyalara, köylüden esnafa kadar yaşanan sosyal hayatın tüm tipleri hikâyelerde kendine bir yer bulmuştur.

Her alanda olduğu gibi Türk toplumunun büyük değişikliklerle tanıştığı Tanzimat döneminde elbette edebî anlamda da büyük değişiklikler meydana gelmiştir. Batıdaki edebî akımları ve hareketlerin ortaya çıkması ve yayılması sonucu Türk edebiyatında da önce romantizm sonra da realizmin etkisiyle önemli değişiklikler meydana gelmiştir. Bu dönemde özellikle Fransız edebiyatının etkisi altında kalarak onların edebî anlayışlarını edebiyatımıza taşıyan aydınlar bunda büyük pay sahibi olmuşlardır.

Edebî anlayışın değişmesi, eserlerin şekil ve tekniklerinde de bir değişime yol açmıştır. Ama meydana gelen bu değişimi yorumlamada belirleyici olan tür ve şekilden ziyade eserlerin taşıdıkları edebî değer, vermek istedikleri mesaj veya konunun, eserin temel özelliği olan insandaki bireyselliği ele alma gibi özellikleri yönünden değerlendirilmesi, yorum farklılığına yol açacak öznel kıstaslar yerine eseri daha evrensel yönleriyle ele almak klasik edebiyatın değerinin daha iyi bir şekilde anlaşılmasına yardımcı olacaktır. Yoksa modern araştırmacının eseri sadece dili ve şekli yönüyle ele alarak eski geleneği ya da klasik edebiyatı yok saymaya çalışması veya bazı özelliklerinin (ya da yeni olana göre eksiklik olarak algılananların) ön plana alınıp diğer özelliklerinin görmezden gelinmesiyle yapılamaz. Örneğin yukarıda söz edilen *Muhayyelât-Hüsn ü Aşk* mukayesesinin yazarının *Hüsn ü Aşk*'in dil ve üslup özelliklerine değinirken kullandığı ifade bizce maksadını aşan bir söz olmakla birlikte modern araştırmacının klasik edebiyata ve ürünlerine olan bakış açısını özetler gibidir:

“*Hüsn ü Aşk’ın orijinal metnini mesleği yükseköğretim kurumlarında ömür boyu Eski edebiyat okutmak olan öğretim üyelerinin dışında herhangi bir edebiyatseverin okuyup anlaması mümkün değildir*” (Duymaz 2000: 69).

Sonuç

Sonuç olarak; hep ihmal edilmesine, ikinci sınıf bir edebiyat dönemi olarak görülmesine veya ömrünü tamamlamış bir edebiyat geleneği olarak dikte edilmesine karşın klasik edebiyatın modern edebiyata kaynaklık ettiği kesin bir olgudur. Son birkaç on yıldır özellikle post modern anlatı adını verebileceğimiz anlatılarda bu daha belirgin olarak karşımıza çıkmaktadır (Özgül 2000: 49). Bu durumda yapılacak olan, şimdiye kadar üzerinde pek durulmamış olan klasik hikâyeye metinlerinin neşredilip bu metinlerden hareketle klasik hikâyeye geleneğinin özelliklerini ve modern hikâyeye ile olan benzerlik-farklılıklarını ortaya çıkarmak, şimdiye kadar söylenegelen klişelerin ne kadarının doğru olduğunu göstermek olacaktır. Artık biliyoruz ki klasik gelenekte “hikâyeye” adı altında verilen birçok metin, modern edebiyatta kullanılan “hikâyeye” türünün özelliklerini taşımaktadır. Bunu da ortaya koymak artık akademisyenlerin boynunda bir borç olarak görülmeli ve kabul edilmelidir.

KAYNAKÇA

- AKTAŞ, Şerif (1995), “Bir Anlayışın Romanı”, *Şeyh Galib Kitabı*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, İstanbul, s. 123-130.
- AKYÜZ, Kenan (1990), *Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri 1860-1923*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul.
- ÇAĞIN, Sabahattin (2006), “Soğuk Kış Gecelerinden Gelen Müsameretnâme”, *Eşik Cini*, S. 2, Mart-Nisan, s. 102-103.
- DUYMAZ, Recep (2000), “Muhayyelât’ın Anlatı Geleneğimizdeki Yeri”, *Hece*, S. 46-47, s. 64-72.
- HOLBROOK, Victoria R. (1998), *Aşkın Okunmaz Kıyıları: Türk Modernitesi ve Mistik Romans* (çev. Erol Köroğlu- Engin Kılıç), İletişim Yayınları, İstanbul.
- İNCİ, Handan (2006), “İnce, Oldukça Kıymetli, Biraz Çabuk Yapılmış, Fakat İnşaatı Bitmeden Yarım Kalıvermiş Bir Köprü: Nâbizâde Nâzım”, *Eşik Cini*, S. 1, Ocak-Şubat, s. 33-37.
- İSEN, Mustafa vd. (2002), *Eski Türk Edebiyatı El Kitabı*, Grafiker Yayınları, Ankara.
- İZ, Fahir (1964), *Eski Türk Edebiyatında Nesir*, Osman Yalçın Matbaası, İstanbul.
- KAHRAMAN, Mehmet (2000), *Leyla ve Mecnun Romanı*, KB, Ankara.
- KAVRUK, Hasan (2000) *El-ferec Ba’de’s-Şidde*, C. I, Kubbealtı Yayıncılık

Malatya.

- KAVRUK, Hasan (2004) *El-ferec Ba'de's-Şidde*, C. II, Kubbealtı Yayıncılık, Malatya.
- KAVRUK, Hasan (1998), *Eski Türk Edebiyatında Mensur Hikâyeler*, MEB Yayınları, İstanbul.
- KIZILTAN, Mübeccel (1991), *Kırk Vezir Hikâyeleri*, (İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul.
- KORTANTAMER, Tunca (1993) "Nedim'in Manzum Küçük Hikâyeleri", *Eski Türk Edebiyatı-Makaleler-I*, Akçağ Yayınları, Ankara, s. 391-412.
- KORTANTAMER, Tunca (2004), "Türk Edebiyatında "Gelenek ve Modernlik" Tartışmaları Üzerine", *Eski Türk Edebiyatı-Makaleler*, Kültür Bakanlığı, Ankara, s. 100-113.
- KORTANTAMER, Tunca (1997), *Nev'î-zâde Atâyî ve Hamse'si*, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İzmir.
- LEKESİZ, Ömer (2000), "Öykücülüğümüzde Dönemler", *Hece*, S. 46-47, s. 18-26.
- LEVEND, Ağâh Sırrı (1967), "Divan Edebiyatında Hikâye", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, Türk Dil Kurumu, Ankara, s. 71-117.
- MAZIOĞLU, Hasibe (1992), "Divan Edebiyatında Hikâye", *Doğumunun Yüzyüncü Yılında Ömer Seyfettin*, Ankara, s.19-36.
- MENGİ, Mine (2007), "Eski Türk Edebiyatında Nesir: Gelişimi ve Kaynakçası", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, C. 5, S.10, İstanbul, s. 43-76.
- ÖZGÜL, M. Kayahan (2000), "Hikâyenin Romanı", *Hece*, S.46-47, s. 33-41.
- TOSKA, Zehra (1989), *Türk Edebiyatında Kelile ve Dimne Çevirileri ve Kul Mesut Çevirileri*, (İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul.
- TÖKEL, Dursun Ali (2000), Zihniyet ve Kaynakları Açısından Hikâyemize Bakmak" *Hece*, S. 46-47, s.42-52.
- TÜRİNAY, Necmettin (1995), "Klâsik Hikâyenin Son Merhalesi: Hüsn ü Aşk", *Şeyh Galib Kitabı*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, İstanbul, s. 87-122
- ÜNLÜ, Osman (2007), "Ömer Seyfettin'in "Tos" Hikâyesinde Klâsik Kısa Hikâye Geleneği Etkileri", *Ege Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, S. XIII, İzmir, s. 235-250.
- YAĞCI, Şerife (2001), *Süheylî'nin Acâ'ibü'l-Meâsir ve Garâ'ibü'n-Nevâdir'i – Metin ve Küçük Hikâye Üzerine Teorik Bir İnceleme-*, (Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi), İzmir.